

niam sacratissima significatione præpollet; quam multi eum tamen accipiant, non solum boni qui secundum propositum vocati sunt conformes imaginis Filii Dei, sed etiam hi qui regnum Dei non possidebunt, in quibus, sicut dicit Apostolus, et ebriosi et avari numerantur¹; puto quod si pertinacia deposita cogitaveris, verum me dicere, tibi ipse facile respondebis, ut non quæras fontem signatum et puteum aquæ vivæ, nisi quo hi qui displicent Deo, divinitus non permittuntur accedere. Contuli, lege.

¹ Cor. VI, 10.

LIBER II.

Examinat dicta alia Epistolæ Cresconii. Ipsi sponte concedit, ut a Donato Donatianos potius quam Donatistas appellet. Illos autem a se merito dictos hæreticos contendit: nec tamen cum ad Ecclesiam revertuntur baptizandos esse; quin etiam posse eorum clericos, si Ecclesiæ utilitati convenire videatur, in suis honoribus recipi. Aliquid porro redeuntibus dari in Ecclesia, quod præter illam omnino non datur, idque esse donum charitatis docet. Illud Petiliani, Conscientia sancte dantis attenditur, quæ abluat accipientis, male defendi a Cresconio demonstrat. Executit àllata ab eodem Scripturæ loca, istud potissimum: Qui baptizatur a mortuo, etc. Postremo ad Cypriani auctoritatem de rebaptizandis hæreticis respondet.

I. SUPERIORIS voluminis tam prolixo sermone, puto quod tandem aliquando persuasimus, non esse in hoc laudandos vestros episcopos neque approbandos, quod de causa dissensionis quæ nostram communionem dirimit, nolunt nobiscum habere colloquium. Hac enim quasi præscriptione se in causa pessima putant acutissimos, quam, nisi fallor, et veris certisque rationibus, et maxime divinarum Scripturarum exemplis penitus amputavi, quibus dilucidissime docui, a sanctis prædicatoribus atque assertoribus veritatis, etiam contra præsentis ejus adversarios, nec

tantum qui ex eodem populo quo et illi fuerunt, verum etiam contra alienigenas et extraneos, et unde præcipue vanas formidines injicitis imperitis, contra eos qui dialecticam maxime profiterentur, habitum fuisse sermonem; ne contentiosissimus habeatur diligentissimus prædicator, et ne litigator putetur impiger disputator, instans secundum præceptum Apostoli opportune, importune¹, ut doctrina sana contradicentes redarguantur², vaniloqui refellantur, inquieti corripiantur, pusillanimes consolentur, infirmi suscipiantur³, dum adversus omnes resistentes, verbum salutis Evangelicæ cum patientia defenditur, sine diffidentia prædicatur. Ostendi etiam quam non debeatis ideo putare apud vos esse hominem baptizandum, quia et nos consentimus quod et haberi a vobis baptismus possit et dari: cum et illud dicamus perniciose haberi et perniciose dari; quoniam illa sancta, quibus uti et mali possunt, quanto sanctiora sunt, tanto ab eis inutilius poenaliusque tractantur. Unde cum ad Ecclesiam sanctam veniunt, ipsi corrigendi sunt: non a nobis illa violanda, quæ nec a malis mutata sunt.

II. Audi ergo, Cresconi, dum breviter et hoc demonstrabo, nihil te dixisse per totam epistolam tuam quo refelleres meam, nisi forte quod me nomina derivare vel declinare docuisti, « ut a Donato Donatianos potius quam Donatistas dicerem: quam tamen græcam saltem declinationem esse concedis, videlicet quod ita Donatistæ a Donato, ut Evangelistæ ab Evangelio nominentur; quo te delectari dicis, ut vestris Evangelium prædicantibus, a simili mutata sit vocabuli declinatio. » Vide ergo ne forte ipsi priores hoc voluerint appellari, quia Donatum habent pro Evangelio: nam sic isti a Donati, quomodo sancti omnes nolunt ab Evangelii societate discedere; et ideo

¹ 2 Tim. iv, 2. — ² Tit. i, 9. — ³ 1 Thess. v, 14.

delectantur vocari Donatistæ, sicut Evangelistæ: tuque potius eis facis injuriam, cum scribis, « in latino sermone, non nisi latinam regulam probans, Donatianos a Donato, sicut ab Ario et Novato Arianos et Novatianos, velles vocari. » Nam ego cum scriberem, jam a nescio quibus propagatum sonabat hoc nomen, neque id mutare curavi, cum et hoc ad distinctionem quam volebam satis sufficere existimarem. Si enim Demosthenes clarissimus oratorum, quibus verborum tanta fuit cura, quanta rerum auctoribus nostris, cum tamen ei nonnullam locutionis insolentia objecisset Æschines, negavit ille in eo positas esse fortunas Græciæ, illo-ne an illo verbo usus fuerit, et huc an illuc manum porrexit: quanto minus nos laborare debemus de regulis derivandorum nominum, quando sive hoc sive illud dicamus, intelligitur sine ambiguitate quod dicimus, quorum non in expolitione sermonis, sed in demonstratione veritatis est major intentio. Si autem quisquam nostrorum primus flexit hoc nomen, nullo modo mihi videtur illud simile intuitus, quod Evangelistæ ab Evangelio nuncupantur: sed quia per Donatum, non tantum Carthaginis, qui hanc hæresim maxime roborasse perhibetur; sed etiam majorem Donatum a Casis nigris, qui altare contra altare in eadem civitate primus erexit, magnum scandalum factum est; ita fortassis a Donato Donatistas, ut ab scandalo Scandalistas voluit appellare.

III. Sed ego ea in re, in qua nihil causæ nostræ minuitur, me facillimum præbeo, et quando tecum ago, jam Donatianos voco; quando autem cum aliis, consuetudinem potius sequor, quæ his sonis jure dominatur: tu tantum memento me, cui tantam tribuisti eloquentiam, nondum nosse nomina declinare, et nuntia vestris securitatem ne jam timeant tanquam dialecticum, cui vides adhuc necessarium esse grammaticum. Quod si disciplina dispu-

tandi, sive illam dialecticam velis appellare, sive quid aliud; satis tamen sobrie docet, cum de re constat, non esse de nomine laborandum: sicut non curo utrum ea ipsa dialectica vocetur, curo tamen quantum valeo, nosse ac posse disputare, hoc est, veritatem a falsitate in loquendo discernere; quia hoc nisi curavero, perniciosissime errabo: ita non curo utrum Donatistæ, an Donatiani peritius et litteratius declinemini; utrum postremo a Donato vel qui primus extra Ecclesiam sacrificavit, vel qui hanc dissensionem maxime roboravit; an a Majorino qui primus contra Cæcilianum vestræ partis episcopus ordinatus est, debeat vobis, quando loquimur, distinctionis causa indi vocabulum. Quod tamen hæretici sitis, et ideo, ne decipiatis, cautissime devitandi, nisi diligenter demonstrare curavero, non parvam negligentiae culpam pro mei officii sarcina incurram.

IV. Quanquam id quod inter nos accidit, schisma potius quam hæresim censes appellari oportere, et quod raro audere dialectici solint, etiam definitionibus ista discernis; ubi quantum nos adjuves, satis demonstrare non putero, nisi ex epistola tua inferam verba tua. « Quid sibi vult, inquis, quod ais¹ hæreticorum sacrilegum errorem? Nam hæreses non nisi inter diversa sequentes fieri solent, nec hæreticus nisi contrariæ vel aliter interpretatæ religionis est cultor, ut sunt Manichæi, Ariani, Marcionitæ, Novatiani, cæterique quorum inter se contra fidem christianam diversa sententia stat. Inter nos, quibus idem Christus natus, mortuus et resurgens, una religio, eadem sacramenta nihil in christiana observatione diversum, schisma factum, non hæresis dicitur. Siquidem hæresis est diversa sequentium secta: schisma vero eadem sequentium separatio. Quare et in hoc, studio criminandi, quem tu incurreris

¹ Vide lib. 1 contra Petilian. cap. 1.

vides errorem, cum quod schisma est hæresim vocas. » Hæc nempe verba tua sunt, quæ posui ex epistola tua.

V. Jam nunc attende, si pertinax non sis, quam facili compendio id quod inter nos agebatur, ipse finieris. Si enim et nobis et vobis idem Christus natus, mortuus ac resurgens, una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum est, nonne rebaptizare perversum est? Tria namque posuisti, quorum si unum posuisses, satis superque sufficeret. Sed quasi contra Donatianos fideliter ageres, ne quisquam vel nimis acutus, id quod semel breviterque dixisses, interpretari aliter conaretur, etiam obtusis auribus et cordibus tuam curasti immergere atque inculcare sententiam. « Una, inquis, religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Et adhuc adversus invicem laboramus? Jam tandem aliquando cohibete dissensionem, finite litem, amate pacem. Quid reprobatis? Quid exsufflatis? Quare rebaptizatis? « Una religio est, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Nam si vobis et nobis non est unus baptismus, quomodo est una religio? Sed tu dixisti, « Una religio: » ergo et unus baptismus. Quomodo sunt eadem sacramenta? Sed tu dixisti, « eadem sacramenta: » idem ergo et baptismus. Item si nobis et vobis diversus est baptismus, quomodo nihil est in christiana observatione diversum? Sed tu dixisti, « nihil in christiana observatione diversum: » non ergo est diversus et baptismus. Quæ cum ita sint, nos recte quod unum atque idem, neque diversum est, nec improbamus, nec exsufflamus, nec iteramus; sed agnoscimus, suscipimus, acceptamus. Vos vero impie, quod unum atque idem, neque diversum est, dissimulatis agnoscere, suscipere recusatis, acceptare non vultis; sed eligitis improbare, audetis exsufflare, non metuitis iterare. Et cum in hoc ipso quod ea quæ inter nos

mutata non sunt, nos suscipimus, vos repellitis; nos si a vobis data sunt, data iudicamus, vos si a nobis data sunt, tanquam non data repetitis : cum tam diversa sequamini, appellari vos hæreticos dedignamini.

VI. Attende diligenter quid dicas, et quid dicam. Tu certe definisti et dixisti : « Hæresis est diversa sequentium secta, schisma vero eadem sequentium separatio. » Item tu dixisti, « nobis et vobis unam essem religionem, eadem sacramenta, nihi in christiana observatione diversum. » Quare ergo rebaptizas Christianum, ego non rebaptizo. Diversa utique sequimur. Quare te dici non vis hæreticum? Puto quod non parvo signo agnoscamus hæreticos, qui cum sibi et nobis unam religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum esse sa-teantur, nolunt nos agnoscere baptizatos. An tanta obstinatione contenditis, tenta dissensione veritati resistis, ut a religione, a sacramentis, a christiana observatione baptismum separetis? Quod si facitis, in eo estis hæretici, quod ad religionem, ad sacramenta, ad observationem christianam baptismum pertinere non vultis. Si autem non facitis, in eo estis hæretici, quod eos qui vobiscum habent unam religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum, cum et baptismum ad religionem, ad sacramenta, ad christianam observationem pertinere fateamini, tamen rebaptizatis. Attende enim diligenter definitionem tuam, in qua dixisti : « Hæresis est diversa sequentium secta : » et vide utrum non diversum sequimini, aut separando baptismum a religiosa observatione Christianorum sacramentorum quibus eum nos inter magna conjungimus; aut eos cum quibus in una religiosa observatione Christianorum sacramentorum etiam baptismus unus est, tamen rebaptizando, quod nos detestamur.

VII. Quam vellem, si possem, cum aliquem deceptum ex nostris fidelibus, vestri nefandis interimendum insidiis excipiunt, cum apud nos jam baptizatum, nec coepisse dicunt esse Christianum, cum tanquam paganum exsufflant, cum catechumenum faciunt, ut præparent deinde retin-guendum, vel potius extinguendum, repente alicunde existere, cum hac epistola tua, et hunc ipsum ejus locum in mediis eorum ausibus recitando porrigere et exclamare, Quid facitis? Ecce, audite, videte, legite, una est nobis vobisque religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum : in cujus nomine iste baptizatus sit prius interrogate, et tunc si alium meliorem in vestro baptismo nominatis, date. Tunc illi fortasse, si non ipsa rerum evidentia contremiscerent, continuo consilium suum, magnum videlicet atque acutum, proferrent et dicerent, Quis iste e nobis est, cujus epistolam geris? Laïcus noster est : nobis vinceret, vincitur sibi. Tum ego si adessem, conversus ad te dicerem, Tu saltem obsecro dic nobis quid isti faciunt? Ecce apud nos baptizatum rebaptizare disponunt. Certe ergo « nobis et vobis una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » An responderes, Sed Christi baptismus non est religio, non est sacramentum, non est observatio christiana? Averterit Deus hanc a tua mente dementiam. Quid igitur mihi responderes urgenti ac dicenti, Una nobis vobisque religio est; quibus autem baptismus unus non est una religio : ergo nobis vobisque unus est baptismus. Eadem nobis et vobis sunt sacramenta : quibus autem baptismus idem non est, non sunt eadem sacramenta : ergo idem nobis et vobis est baptismus. Nihil est nobis et vobis in christiana observatione diversum : quibus autem diversus est baptismus, non utique nihil est in christiana observatione diversum : non ergo nobis et vobis di-

versus est baptismus. Cur quod unum est improbatur? cur quod idem est exsufflatur? cur quod non diversum est iteratur?

VIII. Me sic agente in **præsentia**, sic instante, ad quas tergiversationes confugeretis? Videlicet contemnerent in epistola tua illi grammaticos, tu accusares in nostra dialecticos: sed veritas ex **utraque** superaret hæreticos, hoc solum in eis ostendens a **nobis** esse diversum, quod constat esse perversum: quia **nos** sacramenta nostra cognoscimus, errorem alienum **emendamus**; vos autem eadem sacramenta fatemini, quæ **tanquam** nulla sint iteratis, magna diversitate **reprobantes** quod diversum non esse conceditis.

IX. Proinde quamvis **inter** schisma et hæresim magis eam distinctionem **approbem**, qua dicitur schisma esse recens congregationis ex **aliqua** sententiarum diversitate dissensio; (neque enim **et** schisma fieri potest, nisi diversum aliquid sequantur **qui** faciunt;) hæresis autem schisma inveteratum: **tamen** quid hinc opus est ad laborem, cum me tantum **adjuvent** definitiones tuæ, ut si mihi et per alios vestros **concederetur**, schismaticos vos libentius quam hæreticos **dicerem**. Si enim schisma faciunt, quibus cum eis a quibus **se** dividunt una religio est, eadem sacramenta, nihil in **christiana** observatione diversum: hinc est vestra **rebaptizatio** damnabilior, quia in una religione, eisdem **sacramentis**, nihilo in christiana observatione diverso, **alius** et diversus esse non potest baptismus. Sed quoniam **nec** nullum est, nec aliquid parvum, quod diversum **sequimini**, cum ab unitatis vinculo separati, etiam de **repetitione** baptismi dissentitis a nobis: fit ut secundum istam **ipsam** definitionem tuam qua dixisti, « Hæresis est autem **diversa** sequentium secta, » et hæretici sitis, et victi **appareatis**: hæretici quidem, quod

non tantum divisi, verum et in rebaptizando diversum sequimini; victi autem, quia datum per nos baptismum tanquam non ipsum vel tanquam nullum sit iteratis, quod unum atque idem, nec diversum esse fatemini. Tua quippe verba sunt, quod « nobis vobisque sit una religio, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. »

X. Quapropter si litteris tuis pars Donati subscriberet, ac deinde ista quæ a te atque a me dicta sunt, sine insana pertinacia vel impudentia cogitaret, nihil ulterius adversus nos sentiret aut diceret. Sed quoniam tu es cui respondeo, jam puto quod et ipse videas, quam non studio criminandi, sed perniciosam redarguendi fallaciam, dixerim « Donatarum hæreticorum sacrilegum errorem. » In quibus quatuor verbis sive nominibus, quia hoc vel tibi vel arti grammaticæ placet, primum quod positum est « Donatarum », corrigo et muto, et « Donatianorum » dico: cætera vero tria, quoniam verissime dicta esse jam, ut puto, sentis, vos corrigite, vos mutate. Mutate, inquam, et corrigite « Donatianorum, » vel quodlibet aliud vocandi sitis, tamen « hæreticorum sacrilegum errorem: » nam et hæretici estis, vel quod in schismate inveterato remansistis; vel ex tua definitione, quod de Ecclesia, quæ corpus est Christi, vel de iteratione christiani baptismi diversum sequimini. Et sacrilegus error est, non solum a christiana unitate separatio, verum etiam sacramentorum, quæ secundum tuam confessionem una eademque sunt, violatio atque rescissio. Quod si corrigitis et mutatis, quomodo « tales vos suscipimus quales eratis? » Unde inaniter tam multa locutus es, et cum sis ingenio tam acuto, consuetudine audiendæ vanitatis obtunderis, ut videatur tibi quod « cum ad nos a vobis transeunt, tales eos quales erant suscipimus: » quia in eis traditionem Christiano-

rum, quam nec alienati alienaverant, nec perversi perverterant, approbamus: quæ sacramenta etiam tu, quamvis non talis quales nos sumus, non potuisti tamen nisi talia, nec sic talia quasi alia similia, sed omnino eadem confiteri.

XI. Obsecro te, dic mihi, quomodo talis est qualis fuit, qui veneratur Ecclesiam quam blasphemabat, qui tenet unitatem quam non tenebat, qui habet charitatem quam non habebat, qui accipit pacem quam respuebat, qui approbat sacramentum quod exsufflabat? An vero ita sunt omnia falsis vera præposterata, ut non dicantur mutati in quibus ea quæ diversa fuerant veritate corriguntur, et mutati dicantur in quibus ea quæ similia una eademque fuerant vanitate iterantur? Noli ergo ulterius in hac re, non tantum carnaliter, verum etiam pueriliter sapere, ut tales quales erant vestros a nobis suscipi existimes; qui conversione voluntatis ab errore ad veritatem, a divisione ad unitatem, a dissensione ad pacem, ab inimicitiis ad charitatem, ab humana præsumptione ad divinarum Scripturarum auctoritatem, non ante incipiunt esse nostri quam esse destiterint vestri. Hæc conversio voluntatis repente mutavit, non solum in telonio peccatorem¹, verum etiam in cruce latronem², Nisi putas quod Christus in paradiso secum esse voluisset cruentum sceleratumque hominem, si non cordis illa conversio continuo faceret innocentem, ut eo die, ex eo loco, ex eo ligno transiret ad immortale fidei præmium, in quo exceperat mortis pro iniquitate supplicium. Sive enim ad malum sive ad bonum parvo momento animus commutatur, sed non ideo parvum est quod meretur. In ipsis corporalibus et temporalibus pœnis et beneficiis diu nutritam quamlibet ætatem unus ictus interimit, et triginta et octo annorum ægritudinem mox

¹ Matth. ix, 9. — ² Luc. xxiii, 43.

ut Dominus dignatus est jubere, sanavit¹. Crede certis rebus, non verbis inanibus. Mutati ad nos vestri transeunt, absit ut ipsi sint qui fuerunt. Quod utinam et tu facias, et quam verum sit in te tibi credas.

XII. Magnum aliquid tibi dicere visus es, nominando « Candidum Villaregiensem, et Donatum Macomadiensem, qui ex vestris episcopis etiam apud nos episcopi fuerunt, » et probata vita ad honorabilius senilis ætatis meritum pervenerunt: quasi sacramenta et invocatio nominis Dei quæ fit apud vos, ipsa inimica sit nobis; cum et in eis qui extra Ecclesiam sunt, non sit omnino nisi Ecclesiæ. In qua quæstione si meis verbis laborarem, tuis adjuvarem. Nam si extra Ecclesiam nihil ecclesiasticum posse esse sentires, non ipse dixisses, « nobis et vobis unam esse religionem, eadem sacramenta, nihil in christiana observatione diversum. » Quibus verbis tuis non in totum consentio. Christiana quippe Ecclesia caretis, christianam charitatem non habetis, christiana sane in vobis sacramenta agnosco, et in his illud quoque diversum improbo ac respuo, quod cum eadem etiam in schismate habeatis, eadem in catholicis exsufflatis. Prorsus agnoscit in vobis Ecclesia cuncta quæ sua sunt: nec ideo non sunt ejus, quia et apud vos inveniuntur. Apud vos quippe aliena sunt: sed cum vos correctos recipit cujus sunt, fiunt etiam salubriter vestra, quæ perniciose habebatis aliena. Discordia vos possidet sub titulo pacis. Ergo discordia pellatur, pax introducatur. Quid causæ est ut titulus deponatur? « Episcopus est, inquis, episcopum recipis; presbyter, presbyterum. » Posses mihi et hoc dicere: Homo est, hominem recipis. Tam quippe in illo sacramenta christiana, quam membra humana agnosco: nec curo per quem fuerint seminata,

¹ Joan. v, 5.

sed a quo creata. Quibus si male uti voluerit, eo ipso malus fit, quod Creatorem de bonis ejus offendit : si autem bene uti cœperit, se corriget, non illa mutabit.

XIII. Et de episcopis quidem vel clericis recipiendis alia quæstio est. Quamvis enim cum apud vos ordinantur, non super eos invocetur nomen Donati, sed Dei : tamen ita suscipiuntur, ut videtur paci et utilitati Ecclesiæ convenire. Neque enim episcopi propter nos sumus, sed propter eos quibus verbum et sacramentum Dominicum ministramus : ac per hoc ut eorum sine scandalo gubernandorum sese necessitas tulerit, ita vel esse, vel non esse debemus, quod non propter nos, sed propter alios sumus. Denique nonnulli sancta humilitate præditi viri, propter quædam in se offendicula, quibus pie religioseque movebantur, episcopatus officium non solum sine culpa, verum etiam cum laude posuerunt. Numquid sic etiam christianum nomen et fidem laudabiliter, ac non potius damnabiliter ponerent ? Sicut in accipiendis his rebus possunt esse justæ causæ, cur excuset quisque fieri episcopus ; nec tamen similiter potest ulla causa esse justa, cur quis excuset fieri Christianus. Quid ita, nisi quia sine episcopatu vel clericatu salvi esse possumus, sine christiana vero religione non possumus ?

XIV. Proinde vestri episcopi seu quilibet clerici, quantum ad ipsa ecclesiastica officia pertinet, sic in catholicam suscepti sunt unitatem, quemadmodum expedire videbatur iis, quorum saluti per eorum consulebatur officium vel exercendum, vel omittendum. Verumtamen etiam de ipsis qui et apud nos eosdem administraverunt honores, numquid sicut dicere potuisti : « Episcopus est, episcopum recipis¹ ; ita poteris dicere : Hæreticus est, hæreticum recipis ; aut, Schismaticus est, schismaticum recipis ; aut, Donatianus est, Dona-

¹ Vide lib. II contra Parmen. cap. 13.

tianum recipis ? His enim nominibus non gradus honoris a plebeia dignitate, sed crimen erroris a catholica veritate distinguitur. Proinde illa tanquam ecclesiastica munera, etiam in alienis inventa, qui vos relinquendo et ad nos transeundo nostri fiunt, pro utilitate populorum, quibus hac dispensatione servimus, vel suscipiuntur, vel non suscipiuntur : illa vero vitiosa et proprie vestra, sanantur, corriguntur, mutantur ; dum tamen ea sacramenta sine quibus homo non potest fieri Christianus, etiam in hæreticis sic tractentur, ut cum ad Ecclesiam veniunt, quod defuerit addatur, quod agnitum fuerit approbetur ; ne dum nimis offendimur eis malis quæ contra Ecclesiam pepererunt, persequamur etiam bona quæ de Ecclesia discedendo traxerunt. Nam etiam ramus fractus, si rursus, sicut ait Apostolus, inserendus sit, radix ei redditur, non forma mutatur¹.

XV. « At enim quia nostros, inquis, hæreticos et sacrilegos vocas, quod nefarium et inexpiabile crimen est, numquid talibus sine aliqua expiatione ignosci debet aut potest ? Cur ergo, inquis, non emaculas venientem ? cur non primo abluis et emundas, et sic tibi comunicat ? » Quid quod ex his verbis tuis multo convenientius alius dixerit, talibus tam ignosci nec debere, nec posse : teque tibi ipsi contraria locutum esse monstraverit, ut ideo dices cum aliqua expiatione talibus ignoscendum, quia id quod objicitur « inexpiabile crimen » est. Quomodo ergo expiatur quod inexpiabile est ? Quomodo sperem te auditurum esse quod dico, qui tam in proximo non audis ipse quod dicis, cum tibi continuo contradicis, censendo expiandum quod inexpiabile dixeris ? Nos autem ita vestrum dicimus hæreticum et sacrilegum errorem, ut tamen inexpiabilem non dicamus : alioquin frustra vobiscum, ut eo relicto correcti ad Ecclesiam catholicam transeat, quibus

¹ Rom. XI, 23.

modis possumus, agendum esse censuimus. Nec « nostro, sicut scribis, verbo te uti arbitreris, quasi « hoc malum sine venia et sine medico esse dicamus; » quod omnino non dicimus; quia et veniam merentur quos hujus mali poenituerit, et omnipotens est medicus qui per Prophetam dicit: « Si conversus fueris et ingemueris, tunc salvus » eris¹. » Quapropter siin aliquem forte incidisti, vel minus in his rebus instructum, vel minus quid loqueretur intuentem, quamvis esse communionis catholicæ videretur in hoc tibi diceret, ipse potius hujus inconsiderati verbi veniam mereatur: sicut tu qui cum sis tam liberaliter eruditus, et in arte verborum non mediocriter doctus, minus tamen quid loquaris attendens, expiandum censes quod inexpiabile dixeris; et quod est monstruosius, ideo expiandum, quia inexpiabile. Non est autem catholicum eos hortari, ut errore correcto salvi fiant, quos inexpiabiliter atque insanabiliter assereremus errare. Sed ideo vobis non videntur mundari, cum ad nos a vobis transeunt, quia non denuo baptizantur: quasi solo baptismo, quem repeti non oportet, cum idem atque unus est, homines ab errore mundentur. Mundantur et verbo veritatis ab illo qui ait: « Jam vos mundi estis » propter verbum quod locutus sum vobis². » Mundantur et sacrificio contriti cordis ab illo de quo dictum est: « Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, cor contritum » et humiliatum Deus non spernit³. » Mundantur et elemosynis ab illo qui ait: « Date elemosynam, et ecce omnia » munda sunt vobis⁴. » Mundantur ipsa quæ supereminet omnibus charitate ab illo qui per apostolum Petrum dixit: « Charitas cooperit multitudinem peccatorum: » quæ una si adsit, omnia illa recte fiunt; si autem desit

¹ Ezech. xviii, 21. — ² Joan. xv, 3. — ³ Psal. l, 19. — ⁴ Luc. xi, 41.

» illa, omnia frustra fiunt¹. » Hæc vero unde sit, audi docentem Apostolum: « Charitas, inquit, Dei diffusa est » in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est » nobis². » Unde merito creduntur qui extra Ecclesiam baptismum Ecclesiæ perceperunt, non habere Spiritum sanctum, nisi cum ipsi Ecclesiæ vinculo pacis per connexionem charitatis adhærescunt.

XVI. Jam enim locus est ut ostendam, quod in primo Libro distuleramus, quid in Ecclesia quæ sanctum corpus est Christi proprie possit accipi, quod præter illam non potest accipi. De his enim qui schismata faciebant, idem Apostolus dicit: « Animalis autem homo non percipit ea » quæ sunt Spiritus Dei³. » Primam ad Corinthios Epistolam lege, et invenies. Baptismus igitur sacramentum est novæ vitæ ac salutis æternæ; quem multi habent non ad vitam æternam, sed ad poenam æternam, non bene utentes tanto bono: charitatem vero sanctam, quæ est vinculum perfectionis, nemo potest habere non bonus; nemo qui habet, potest esse vel schismaticus vel hæreticus. Cum ergo quisque ad Ecclesiæ veniens unitatem, cum ejus membris veraciter populatur, accipiat Spiritum sanctum, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, eademque charitas cooperiat multitudinem peccatorum, ut baptismum quem primum habebat ad iudicium, habere jam mereatur ad præmium; quomodo eum mundari negas, nisi quia omnino quæ sit mundatio spiritalis ignoras? Non igitur, sicut conviciaris, « tanquam in asyllum Romuli vestros nocentes recipimus, » quos civitas Dei recipiendo efficit innocentes, cum ad eandem veraci corde transierint, de qua ejus Conditor dicit: « Non potest civitas » abscondi super montem constituta⁴. » Non enim eam condidit, qui fratrem superbe occidit iratus, sed qui

¹ 1 Petr. iv, 8. — ² Rom. v, 5. — ³ 1 Cor. ii, 14. — ⁴ Matth. v, 14.